

PARÁDI József
A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei

A testület szolgálatellátásának lényegét a megelőzés képezte. Az alap szolgálati formát a járőrözés alkotta. A csendőrrjárőrnek (a járőr általában két főt, speciális esetekben ennél több csendőrt jelentett) sűrűn és váratlanul kellett megjelennie, és a kisebb szabálytalanságokat sem volt szabad figyelmen kívül hagynia. Rendezvényeken, megmozdulásokon feltétlenül jelen kellett lennie a csendőrségnek. Forgalmass közlekedési csomópontok, útvonalak stb. nem állhattak csendőri felügyelet nélkül.

Mivel a Magyar Királyi Csendőrség a központi államhatalomnak volt alárendelve, az önkormányzatok és a bíróságok nem adhattak utasításokat a testületnek. A csendőrség vezetői a testület szolgálatát önállóan szervezték. Elszámolási kötelezettséggel szolgálati előjáróiknak, végső fokon, a belügyminiszternek illetve a kormánynak tartoztak. Egy év alatt tekintélyes mennyiségű szolgálatot valósított meg a csendőrség. **(I. sz. melléklet)**

A testület szolgálati szabályzatai alapvetően háromféle fő szolgálati típust különböztettek meg. Ezek voltak a rendes, a felhívás nyomán teljesítésre kerülő és az ellenőrző szolgálat.¹

A rendes szolgálat alkotta a csendőrségi szolgálatellátás többségét. A rendes szolgálatellátás során a járőr tevékenységének általában ki kellett terjednie: a bűncselekmények lehetőség szerinti megelőzésére, a törvénysértések felderítésére és a tettesek feljelentésére, a törvénysértők elfogására és 24 órán belül az illetékes hatóságnak az átadására, a lakosság és vagyontárgyai ellen irányuló esetleges erőszakos cselekmények elleni védelmére, elemi csapás esetén a közbiztonság fenntartására, körözött személyek előállítására, a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzésére stb.

A csendőrségi szolgálat ideje akár a 24 órát is elérhette. Ezért rövid és hosszú pihenőket iktattak be. A hosszú pihenőket a járőrök az e célra fenntartott pihenőszobákban töltötték el, amelyek ágygal és mellékhelyiséggel is el voltak látva.²

A csendőrrjárőr számára meghatározták a járőrözés idejét, menetvonalát, a pihenők és figyelések helyét és idejét. A járőrszolgálat konkrét tartalmát azonban az élet alakította. A csendőrség az észlelt eseményekre, helyzetekre kellett reagálnia szolgálatellátása során.

A csendőrrjárőröket az őrsparancsnok igazította el, meghatározva számukra a feladataikat, leellenőrizve felszerelésüket és felkészültségüket.

A csendőrrjárőr tevékenysége ellen a lakosság panasszal élhetett. Ezért a csendőröknek kívánságra kötelező volt magukat igazolni, és lehetővé tenni, hogy nevüket, beosztásukat felírhasák. Azért csak kívánságra, mert a csendőrrjárőr mindig egyenruhában teljesített szolgálatot. A csendőrségnél egyedül a nyomozók teljesítettek szolgálatot civil öltözékben.³

A csendőrrjárőröket a kivezenylő parancsnok „szolgálati lap”-pal látta el. Ezen feltüntették a járőr tagjainak nevét, a szolgálat célját, a járőr számára meghatározott feladatokat, a szolgálat idejét, menetvonalát, a hosszabb–rövidebb tevékenységek helyeit. A járőrvezető ezen a lapon rögzítette, hogy mikor hova érkeztek, illetve mikor indultak tovább, valamint azon személyek nevét, akikkel beszélgetést folytattak.

Az intézkedő csendőr kettős minőségben ténykedett. Egyrészt a katonai őr, másrészt pedig a polgári hatósági közeg jogosultságai vonatkoztak rá. Jogosult volt a civil és a katonaszervezetek segítségét kérni. Amennyiben szolgálaton kívül észlelt törvénysértést, kötelessége volt az ellen fellépni.

A bíróságok és a közigazgatási hatóságok által a csendőrség számára küldött „felhívásoknak” is eleget kellett tenni a szervezetnek, ha azok a vonatkozó jogszabályokban rögzített szabályozással összhangban álltak. Az őrsparancsnoknak kellett döntenie a felhívás teljesítéséről és annak formájáról. Ezért felelősséggel a szolgálati előjárójának tartozott. Amennyiben az őrsparancsnok úgy ítélte meg a felhívás tartalmát, hogy az nincs összhangban a témát szabályozó jogszabályokkal, a felhívást továbbította felettesének. A felhívások konkrét tartalma sokféle lehetett. A leggyakoribb – a bíróságok vonatkozásában – a személyek előveze-tésére vonatkozott.⁴

Ellenőrző szolgálatot a parancsnoki beosztásokban lévők, – illetve az általuk a feladatra utasított csendőrtisztek és altisztek – látták el, amelynek során a rendes és a felhívás nyomán teljesítésre kerülő szolgálatokat ellenőrizték. A tisztii állomány nem is láthatott el más szolgálati típust, hiszen a lakossággal hatósági közegként nem kerülhettek kapcsolatba. Az ellenőrző szolgálatok többségét az őrsparancsnokok végezték. A tisztii parancsnokságok speciális ellenőrző szolgálatok voltak az úgynevezett szemle, amelynek során a parancsnokságnak alárendelt szervezeti egységet teljes körűen, mindenre kiterjedően ellenőrizték. A szemléket külön szemleutasítás szabályozta.⁵

A csendőrség gondot fordít arra, hogy a személyi állomány általában, – szolgálatban pedig különösen – előírásosan öltözködjék, esztétikus megjelenéssel rendelkezzen, kulturáltan és udvariasan, de határozott módon viselkedjen.

A Magyar Királyi Csendőrség működési köre vidékre terjedt ki, abba a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok nem tartoztak bele. Lehetőség nyílt azonban arra is, hogy a városok hatósági területükön részben, vagy egészében a csendőrséget bízzák meg díjazás ellenében a rend fenntartásával. Ezzel jó néhány város élt is, elsősorban a külterületei tekintetében.⁶

A húszas évek második felében a 93 010 km² terjedelmű és 8 millió lakosú Magyar Királyság 91 330 km²-én 5,8 millió lakosra kiterjedően a Magyar Királyi Csendőrség tartotta fenn a rendet. Az örökön szolgálatot teljesítő csendőrség személyi állományának létszámát figyelembe véve, egy csendőrre 11,67 km² terület és 792 lakos jutott. Egy csendőr évente átlag 71 személyt állított elő, illetve jelentett fel.

Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körébe speciális szolgálati fajták is tartoztak. A testület fennállása idején valamilyen formában részt vett a *határőrizetben*. Legmarkánsabb módon 1891-től 1919-ig, valósult meg a csendőrségi határőrizeti szolgálat. Eben az időben a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchia szerbiai és romániai határszakaszát őrizte a határszéli csendőrség. A határszéli csendőrség az úgynevezett „zöld határőrizetet”, azaz a határvonal őrizetét látta el, e mellett feladatát alkotta a kishatárforgalom ellenőrzése is. A távolsági határforgalom ellenőrzését és a határrenddel kapcsolatos teendőket a Magyar Királyi Határrendőrség látta el. A határszéli csendőrség őrségi láncszerűen helyezkedtek el a határ mentén. A járőrök feladata kettős volt. Egyrészt el kellett végezniük a közbiztonsággal kapcsolatos teendőket, másrészt pedig meg kellett akadályozniuk a jogtalan határátlépést. Ennek érdekében a várható jogtalan határátlépések körzetébe és időszakába jelentős járőrűrséget szerveztek, a járőröket pedig többvonalasan helyezték el ebben a térségben. A határszéli csendőrség járőrei számára csak a szolgálati időt és a figyelési pontokat írták elő. A többit, a menetvonalat, a figyelési pontokon a tartózkodási időt stb. a járőrvezető határozta meg.⁷

A *tábori csendőri szolgálat* is a csendőrség speciális szolgálatához tartozott. A tábori csendőrség lényegében a katonai rendőrség feladatkörét látta el. Az első világháború időszakában az ország vezetése nem készült fel hosszantartó háborúra. Ebből adódóan a csendőrség nem rendelkezett személyi tartalékokkal. A csendőrséget jelentős mértékben gyengítette, hogy személyi állományának egy részét bevonultatták a hadi létszámra feltöltött haderőhöz tábori csendőri szolgálat ellátására. A csendőrség – ugyancsak nem kevés részét pedig elvezényelték a megszállt területekre. Az otthoni csendőrséget hadi szolgálatra alkalmatlan póttartalékosokkal töltötték fel, akik nem értettek a rendfenntartáshoz. E mellett a csendőrség feladata volt a hadifoglyok őrzése is. E legyengített szervezet a háborús viszonyok nyomán kiburjánzó törvénytársaságokat csak mérsékelten tudta megakadályozni. A háború utolsó időszakában a haderőben is kevésnek bizonyult a tábori csendőrség a rend fenntartására. Úgynevezett asistenc alakulatokat hoztak létre a parancsnokságok a legmegbízhatóbb katonákból a rend fenntartása érdekében. A tábori csendőrség feladatát képezte: a menetek, táborozások közbiztonsági feladatainak ellátása, fontosabb futár és őrszolgálatok teljesítése, a haderő csapatainak belüli rend és fegyelmű biztosítása, a hadművelési területeken a rend fenntartása, a hírszerzés segítése. A második világháború időszakában – amikor a szervezet már megfelelő személyi tartalékokkal rendelkezett – a szakképzett személyi állomány hiányából fakadó nehézségek csak mérsékelten jelentkeztek. Azokkal a testület meg tudott birkózni oly módon, hogy a közbiztonság nem borult fel.⁸

A *fegyveres konfliktusok* azonban nem csupán a tábori csendőrségen keresztül, illetve a hátszéli közbiztonsági teendők módosulása által érintették a Magyar Királyi Csendőrséget. Azokon a területeken, ahová a harctevékenység elért, az előrenyomuló ellenséges csapatok elől a csendőrségnek vissza kellett vonulnia, és a mögötte lévő csendőri erőkhöz csatlakoznia. Ilyen eset többször is előfordult. Az első világháború során az orosz hadsereg Kárpátalja térségében megvalósított előnyomulása és a román hadsereg erdélyi betörése alkalmával. Az első és a második világháború során pedig a győztes ellenséges csapatoknak az ország területén történő előrenyomulása kapcsán. A testület tekintetében különösen nagy embervesztéssel járt az erdélyi betörés. A határszéli csendőrségnek ugyanis feladata volt az ellenséges betörések megakadályozása, lassítása. A határszéli csendőrségnek ugyan elvileg lehetősége nyílt a visszavonulásra is. A román túlerő azonban váratlanul támadta meg a határszéli csendőrséget, amely ellenállt. De már nem volt hová visszavonulnia, mert az ellenség körbe zárta a határszéli csendőrség erőit, amelyet heves harcok nyomán felszámolt. A második világháború során a rendkívül magas embervesztés oka a csendőrség harci eszközökkel való ellátatlanságában rejlett. A visszavonuló csendőrökből ugyanis csapatokat szerveztek. Ezeket az alakulatokat azonban nem látták el hadi fegyverzettel. A puskákkal és pisztolyokkal, a legjobb esetben sorozatlövő fegyverekkel ren-

delkező csendőrök törvényszerűen alulmaradtak a fegyveres összecsapásokban jelentős vérvesztéseket szenvedve.⁹

A Magyar Királyi Csendőrségen belül növekvő tekintélyre tett szert a *bűnügyi munka*. A testület felállításakor a szervezet még nem rendelkezett bűnügyi szakapparátussal. Viszonylag rövid időn belül nyilvánvalóvá vált azonban, hogy ilyen szaktevékenységre szüksége van a szervezetnek. Az ország legnagyobb és legfrekvenciáltabb rendőrségénél, a fővárosi rendőrségnél 1885-ben hozták létre a detektívtestületet, amely bevált, és elterjedt a nagyobb vidéki rendőrségek körében is. Annak ellenére, hogy a bűnözés jellege vidéken más volt, mint a városokban, a vidék rendfenntartó szervezeténél is igény keletkezett a bűnügyi szakszolgálatra. A csendőrségen belül a bűnügyi szakszolgálat megteremtése tekintetében az első visszafogott kezdeményezés a járásörmesterségek létrehozása volt. A járásonként felállított járásörmesterségek feladata kettős volt. Egyrészt ellenőrző hatáskörrel rendelkeztek a járásban tevékenykedő csendőrök felett, másrészt a bűnügyi munka végzésére voltak hivatottak. A járásörmesterségeket a csendőrség első világháború utáni átszervezésekor megszüntették.¹⁰

A bűnügyi munkára specializálódott szakszolgálat végül is a harmincas években épült ki a testületben. Ebben az évtizedben modernizálták a magyar rendvédelem testületeit. A modernizáció kiterjedt a szervezetre, a felszereltségre, a felkészítésre egyaránt. Csendőrkerületenként állítottak fel egy nyomozó alosztályt, amelyeket országosan nyomozó parancsnokság fogott össze a csendőrfelügyelőség közvetlen alárendeltségében.¹¹

A csendőrség központi nyomozó szerve rendelkezett mindazon háttér-tevékenységi intézménnyel és technikával, ami az eredményes bűnügyi munkához szükséges volt (bűnügyi laboratórium, nyilván tartás stb.). A központban egy külön alosztályt szerveztek a politikai nyomozások megvalósítására. A politikai nyomozó alosztály a szélsőséges mozgalmak ellen dolgozott, azok tevékenységét kísérte figyelemmel, illetve időnként fellépett ellenük. Magyarországon 1921-től vált a politikai bűncselekmény fogalma a jogrendszer részévé. A politikai bűncselekményekre vonatkozó törvény alapján pld. a cionista mozgalmat, a kommunista mozgalmat, a Jehova tanúi szektát sorolták a szélsőséges mozgalmak közé.¹²

A motorizáció kapcsán egyre nagyobb szerepet kapott a csendőrségi szolgálati tevékenységben a közlekedés. Ez a vasúti, vízi és közúti közlekedési csendőrszervezetek létrehozásában és működésében öltött testet.

A *közúti közlekedés* ellenőrzése céljából közlekedési őrsöket hoztak létre a harmincas évek végétől. Az őrsök létszámát folyamatosan gyarapították, 1943-ra már kialakult a közlekedési osztály, amely a közlekedési őrsök szakfelügyeleti és irányító szervezete volt. A közlekedési őrsök működési területe a körzetébe tartozó utakra és a közlekedéssel összefüggő jogsértésekre terjedt ki. 1943-ban közel 700 fő mintegy 300 gépkocsival teljesített szolgálatot a közúti közlekedés terén. A közúti közlekedést a Magyar Királyságban 1929-ben átfogó módon jogszabályok útján rendezték, a harmincas évektől pedig lehetővé vált a helyszíni bírságolás is.¹³

A *vasúti csendőrség* létrehozását az indokolta, hogy a tehervonatok fosztogatása nagy távolságokra terjedt ki, a vasúti balesetek nyomozása speciális felkészültséget igényelt, a mozgó vonaton elkövetett bűncselekmény helyszínét nem lehetett megállapítani, így kérdésessé vált, hogy mely őrs illetékes az ügyben. A vasúti csendőrséget 1940-ben állították fel. Feladatát képezte a vonaton elkövetett bűncselekmények megelőzése és megakadályozása illetve kinyomozása; vasúti balesetek és lopások, rongálások megelőzése és kinyomozása; az utasok személy- és vagyonbiztonságának biztosítása. A vasúti őrsök működési területe a MÁV igazgatóságok felügyeleti körzeteihez igazodott. Az őrsök székhelyei a csendőr-kerületparancsnokságok településein, vagy a vasúti csomópontokon voltak. A vasúti csendőrséget egy önálló vasúti szárnyparancsnokság irányította budapesti elhelyezéssel.¹⁴

A *vízi csendőrség* működtetését a Balatonon kezdte el 1942-ben. Tervbe vették a szolgálat kiterjesztését az ország más, nagyobb vízi területeire is, mint pld. a Duna vagy a Velencei tó. A háború miatt azonban erre már nem került sor. A balatoni vízi járőr négy fős volt. A vízi őrsök székhelye Siófokon és Balatonbogláron helyezkedtek el oly módon, hogy az őrs objektuma érintkezett a kikötővel. A vízi járőrök kezében és a vízi őrsőkön azonos térkép volt, amelyen a vízfedte területeket négyzetráccsal fedték le a szélességi és hosszúsági vonalakat azonos jelöléssel ellátva. A négyzetkilométert jelölő négyzetsáv segítségével tudták beazonosítani a helyszíneket a vízi járőrök a vízi őrszel való rádió forgalmazás során. Vihar esetén a vízi csendőrök készenlétben álltak, hogy jelzés alapján megkezdhesék a mentést. Őket bárki felkérhette mentésre, azt nem utasíthatták vissza.¹⁵

A magyar csendőrségre nem volt jellemző a nagyobb létszámú *csapaterő* kialakítása. A magyar rendvédelmi szervezetek körében azonban a csendőrségnél lehetett a leggyorsabban csapaterőt létrehozni és bevetni. Ezért, – amennyiben a rend fenntartása azt megkövetelte – általában a csendőrséget,

illetve nagyobb létszámgényű akció esetén a hadsereg alakulatait vették igénybe. A csendőriskolák kiválóan megfeleltek a csapaterős feladatok megvalósítására. Kisebb csendőr csapatokat pedig az őrsök-ről is ki lehetett állítani.

A tömeggel szembeni fellépés esetében a közigazgatás általában a csendőrséget vette igénybe, mert a testület személyi állománya a feladatra fel volt készítve, ellentétben a honvédséggel. Gyorsan és határozatosan intézkedett a csendőrség. A testületen belüli katonai szellem és körülmények lehetővé tették, hogy a kiválasztott személyi állomány alkalmi csapaterős szervezetben is megállja a helyét. A rendőrség tagjai nem rendelkeztek ilyen kvalifikációval.¹⁶

A csendőrségnek szolgálat ellátása során speciális szolgálati feladatokat is el kellett végeznie.

A XX. század során az első békefenntartó missziót a magyar állam részéről a csendőrség valósította meg az albániai *békefenntartók* személyében. Az európai hatalmak 1913-ban Montenegro roszszallása ellenére biztosítani kívánták Albánia függetlenségét. Ennek érdekében nemzetközi békefenntartó csendőr erőket vezényeltek a térségbe. Magyarország 150 fő csendőrrel vett részt e tevékenységben.¹⁷

Az *udvarlaki őrség* a leglátványosabb feladatot jelentette. 1932-től a csendőrség napján, február 14-én a budai vár Királyi Palotájában az úgynevezett udvarlaki őrséget a csendőrség adta. Az udvarlaki őrségbe bejutni nagy megtiszteltetés volt, annak végrehajtására a kijelöltek alaposan felkészültek.¹⁸

A *jelentős nemzetközi rendezvényeken* valamilyen formában a csendőrség jelen volt. 1896-ban a millenniumi rendezvénysorozaton a testület már bemutatta szervezetét, eredményeit. 1926-ban a berlini közrendészeti világkiállításon is részt vett a magyar csendőrség kedvező nemzetközi visszhanggal. 1933-ban a Gödöllői Cserkész Világtalálkozó biztonságát a csendőrség valósította meg. Egyrészt a csendőrség a cserkészekből úgynevezett „cserkész csendőrséget” szervezett, amely a rendezvény biztonsági őrségét alkotta. A jelentős számú, jól felkészített segítőkre támaszkodva a csendőröknek már „csupán” a kulcsfontosságú teendőket kellett személyesen ellátniuk, illetve a környék és az útvonalak fokozott ellenőrzését elvégezniük. Csupán a táborozók létszáma 30 ezer fő volt, a látogatók száma pedig rendszeresen több tízezer fős tömeget alkotott.¹⁹

A *csendőrkülönítmények* tevékenysége is a speciális szolgálati feladatok körébe sorolható. A testület különítményt ott hozott létre, ahol a speciális közbiztonsági körülmények azt szükségessé tették. A különítményeket funkciójuk és a parancsnoklás szintje alapján nevezték el, pld. gödöllői tiszti különítmény, fürdő-különítmény stb. Különítmények működtek például állandó jelleggel Gödöllőn, majd a két világháború között Kenderesen a kormányzó védelme céljából, szezonálisan a nyaralóhelyeken, pld. Pöstyénben, Tuszánfürdőn stb. A különítmények létszáma általában a 20 főt nem haladta meg. A csendőrségtől eltérő felszereléssel és jogosultságokkal nem rendelkeztek.²⁰

Az *adóbehajtásban* való részvétel a csendőrség körében a legnépszerűtlenebb feladatot jelentette. Az adóbehajtást nem a csendőrök végezték, de a területileg illetékes csendőröknek biztosítania kellett az adóbehajtót. Az adóbehajtás erős indulatokat keltett az elkeseredett szegény sorsú családok körében. A család utolsó malacát és értékeit lefoglaló adóbehajtóra nem ritkán rátámadtak a családfők. Ekkor volt kötelessége közbelépni a csendőrnek. Az ilyen esetek sajnálatos módon gyakran tragédiába torkoltak. A gazdasági világválság éveiben nem volt ritka az ilyen jelenség.²¹

A *terület-visszacsatolásokkal kapcsolatos szolgálati teendők* a speciális szolgálati feladatok körébe sorolhatók. A terület-visszacsatolások alkalmával a visszatért területeken kezdetben katonai közigazgatás működött. Ennek célja a térség pacifikálása és a magyar közigazgatási intézmények újjalétrehozásának biztosítása volt. A katonai közigazgatási időszakban a visszatért területeket hadműveleti térségnek tekintették. A trianoni határt a magyar határőrizeti szervek zárták ebben az időben. A hadműveleti területre csak a visszacsatolásban résztvevők utazhattak. A polgári forgalmat felfüggesztették, a civil lakosság csak különleges engedéllyel léphette át a katonai közigazgatás időszakában a hadműveleti záróvonallá átminősült trianoni határ vonalat.

A katonai közigazgatás időszakában települtek ki az új határ vonalra a magyar határőrizeti szervek is, természetesen ideiglenes elhelyezési körülmények közé. A Magyar Királyi Csendőrség a bevonuló magyar csapatokkal érkezett a visszatért területekre. A csendőrség többnyire eredeti, az első háború előtti épületeit vehette igénybe, hiszen azokat az utódállamok általában a dualizmus kori funkciójukkal megegyező módon használták. Előfordult az is, hogy a dualizmus kori bűntörvények egy része még fellelhető volt. A délvidéki bevonulás alkalmával az őrszervezők nem egy helyen már a kapuban várták a magyar csendőrséget. A csendőr szisztéma ugyanis valamennyi országban kisebb eltérésekkel, de megegyezett. A volt csehszlovák és jugoszláv területek Magyar Királysághoz visszacsatolt részén az ob-

jektumokat többségében tisztán és jó állapotban vette vissza a csendőrség, bár Románia esetében már árnyaltabb volt a helyzet.

A csendőrség egyik fő feladatát – a közrend és közbiztonság fenntartása mellett – az esetleges visszamaradó partizán csoportok felfedése és a már korábban is illegalitásban működő, vagy a vissza-csatolás nyomán illegalitásba vonuló szervezetek felszámolása képezte. A csendőrségnek elsősorban az utóbbi kategória jelentett feladatot. Ezen szervezetek felgöngyölítése általában nem is fejeződött be a katonai-közigazgatás megszüntetésével. Többségében kommunista szerveződések estek ebbe a csoportba.²²

Az internálásokban, toloncolásokban, deportálásban való részvétel a csendőrség tevékenységének dicstelen részét alkotja. Magyarországon az I. világháború során került sor internálásokra a külföldi állampolgárok tekintetében. A világháború során nemzetközileg gyakorolt intézkedés volt az internálás. A háborús tapasztalatok alapján az államra, a társadalom érdekeire, a közbiztonságra veszélyesnek tartott személyeket, elsősorban a kommunistagyanús embereket internálták. A csendőrség e folyamatban, mint végrehajtó szervezet vett részt a működési területén lévő gyanús személyek felkutatása és elfogása által. Magát az internálást a Magyar Királyi Belügyminisztériumban felállított Internálási Alosztály valósította meg. Az internálást több rendelettel szabályozták.²³ Először Hajmáskéren, majd Csepelen, végül pedig Zalaegerszeg térségében állítottak fel internáló tábort. A táborokat fokozatosan felszámolták. 1922-ben az Internálási Alosztály beolvadt a Magyar Királyi Belügyminisztérium Közbiztonsági Főosztályába.

A nem magyar állampolgárságú, nem kívánatos személyeket kitoloncolták az országból. Erre 1903 óta törvény biztosított lehetőséget. A századelőn az Osztrák-Magyar Monarchiával szomszédos államok egyöntetűen állást foglaltak amellett, hogy az országok jogosultak az alkalmatlan idegeneket hazájukba visszatoloncolni. A világháborút követően azonban az utódállamok elzárkóztak a magyar igények elől. Az Osztrák-Magyar Monarchián belüli szabad lakhelyválasztás nyomán több tízezer főnyi nem magyar állampolgárságú lakos rekedt a trianoni határok között. Őket a hatóságok ki akarták toloncolni, mivel ugyancsak tekintélyes létszámú magyar lakott vagonlakásokban, akik az elcsatolt területekről menekültek. A Magyarországon élő idegen állampolgárokat számba vették. 1920-ban Budapesten több mint 60 000 főt regisztráltak. A konszolidáció nyomán a toloncházak lerakodóhelyein voltak az internáló táborok. A feloszlott táborok helyett ekkor hozták létre a kistarcsai és a nagykanizsai tábort. Ide közigazgatási eljárás nyomán jutottak a bűnöző életmódot folytató személyek, illetve a nagykanizsai táborban a politikai internáltakat helyezték el. A háború során megváltozó körülmények tették lehetővé az idegen állampolgárok eredeti lakhelyére történő toloncolását. Ezzel a régóta húzóódó ügy végre lezárulhatott. Azonban mindenképpen szerencsétlen megoldás volt a kitoloncolás, hiszen a németek által megszállt területekre érkező csoportok – származásukat illetően döntően galíciai zsidóság – osztozni voltak kénytelenek a helyi zsidó lakosság sorsában. 1941-ben Kőrösmezőn keresztül a Tatárhágon át szállították ezen embereket a magyar határon túlra.

A háború kapcsán gyarapodott a politikailag megbízhatatlannak ítélt személyek száma. Velük töltötték fel a kistarcsai és a nagykanizsai tábort. Ezért a köztörvényes bűnözők internálása számára Garamon hoztak létre tábort. A Magyar Királyságba érkező nem kívánatos idegeneket a II. világháború időszakában a Sátoraljaújhelyen felállított táborban helyezték el és kisebb csoportokban – néhány napos ott tartózkodás után – toloncolták ki őket a kárpátaljai határon. A Magyar Királyi Csendőrségnek nem volt szerepe az internálási és kitoloncolási határozatok létrehozásában és azok kivitelezésében. A csendőrség működési területén az országban illetéktelenül tartózkodók, elfogását hajtotta végre, majd az illetőket átadta a rendőrhatóságoknak.²⁴

A visszacsatolt területek lakosságának egy részétől is igyekezett megszabadulni magyar kormány. A területek elcsatolásakor e térségekben az utódállamok előszeretettel telepítettek be nem magyar ajkú lakosságot, az etnikai arányok megváltoztatása céljából. A betelepítések egyben a magyar populációk gazdasági bázisának megingatását is célozták. A magyar földbirtokosoktól elvett földeket például nem a helyi magyar parasztok között osztották szét, hanem odatelepített telepéseknek adták át. A magyar kormány a betelepített lakosságot nem tekintette magyar állampolgárnak, tőlük meg szeretett volna szabadulni. Ezt a populációt azonban a környező államok nem fogadták be. Csupán a kárpátaljai határszakaszon nyílt lehetőség arra, hogy a Galíciából illegálisan távozókat a Felvidékről és Kárpátaljáról összegyűjtsék és a határon kitoloncolják. Ez az akció mintegy 10 000 – többségében zsidó – emberre terjedt ki. A délvidéken megkísérelték a magyar hatóságok a betelepített szerbeket kisebb csoportokban – a határ túloldalán lévő hatóságok előzetes értesítése nélkül – a határon áttenni. Ez az akció azonban a Bánátot megszálló német katonai hatóságok ellenkezését váltotta ki, így erről a továbbiakban lemondtak.

A visszacsatolt területek nem kívánatos lakosságának kitoloncolására irányuló határozatok meghozatalában és azok végrehajtásában nem volt része a csendőrségnek. A testület feladatát a személyek előállítása, és a rendőrhatalóságoknak történő átadása képezte. Mindenképpen érdekes jelenség, hogy a dualizmus időszakában a magyar rendvédelmi szervezetek – köztük a csendőrség is – szigorú intencióban részesült a kormánytól arra vonatkozóan, hogy az Orosz Birodalomból és a Román Királyságból az üldöztetéseik elől menekülő zsidó lakosságot sem a határon, sem az ország belsejében feltartóztatni nem szabad, hanem menekülésüket elő kell segíteni. A magyar kormány a dualizmus időszakában lemondta a HABSBURGOK által a neoabszolutizmus időszakában a cári birodalommal kötött azon szerződést, amely szerint az Orosz Birodalomból menekülőket visszatoloncolták. A magyar kormány a galíciai Bródon – a pogromok elől menekülő zsidóság számára – menekülttáborhoz hozott létre. Az üldözött emberek részére pedig – vagyoni helyzetüktől függően – lehetővé tette, hogy a MÁV kedvezményes áron tovább szállítsa őket. Sokan jelölték meg úti céljuknak Angliát, de sokan telepedtek le közülük Magyarországon.²⁵ Mintegy fél évszázad múlva ugyanazon szervezet, szinte ugyanazon szolgálati szabályzattal és lényegében változatlan törvényi szabályozással, korábbi tevékenységével ellenkező irányú feladatokat kapott a kormányától, a többé-kevésbé keletről érkező zsidó etnikum tekintetében. Ugyanakkor a csendőrség a lengyel haderő Magyarországra menekülő csapatainak tagjai számára – ugyancsak a kormány intenciói szerint – rendkívül jó elhelyezést, szinte csak szimbolikusan korlátozott felügyeletet biztosított. Ez már önmagában kiváltotta a németek rosszállását. Amikor azonban csendőrségi közreműködéssel a magyar hatóságok megszervezték a németek ellen harcolni kívánó lengyelek továbbjutását – főként Horvátországon keresztül – a szövetséges hatalmakhoz, a németek hivatalosan is tiltakoztak. A lelőtt gépek személyzetének tagjaként elfogtak ugyanis olyan lengyel pilótákat, akikről úgy tudták, hogy magyar fogságban vannak.

A csendőrség dicstelen tettét képezi a magyarországi deportálásokban való részvétel, amely ürügyet szolgáltatott a háború után a szervezet feloszlására is. Magyarországra erős nyomás nehezedett Németország részéről az úgynevezett zsidókérdés német mintára történő „megoldása” érdekében. Magyar részről azonban ennek ellen álltak. A zsidó törvényekkel úgy akarták a német igényeket kielégíteni, hogy a kecske is jól lakjon és a káposzta is megmaradjon, azaz ne történjen visszafordíthatatlan esemény ez ügyben. A környező országokhoz viszonyítva a magyar állampolgárságú zsidó populáció helyzete összehasonlíthatatlanul jobb volt. A német megszállás után azonban a megszállók – csekély létszámú nyilas szimpatizánsaiktól támogatva – rákényszerítették az országra akarataikat a zsidóság tekintetében is. A köztudatban az él, hogy a magyarországi zsidóság deportálását a Magyar Királyi Csendőrség hajtotta végre. A testület a tevékenységben részt vett ugyan, de nem önállóan valósította meg. A csendőrség a zsidó lakosság összegyűjtését működési területén hajtotta végre. A zsidó populáció többsége azonban nem a falvakban, hanem a városokban élt, ahol ez a feladat a rendőrség hatáskörébe tartozott. A Magyar Királyságban a rendvédelmi testületek nem rendelkeztek nyilvántartással arra vonatkozóan, hogy a polgárok milyen hitűek, erre a népszámlálási adatok nyújtottak támpontot. Ennek alapján a közigazgatás állított össze listákat, melyeket átadott a rendőrségnek és a csendőrségnek. A honvédség kötelékéből – egyes kutatók becslése szerint – nagyobb létszámú erőket vezényeltek a deportálás kivitelezésében történő közreműködésre, mint ahány csendőr a tevékenységben részt vett. A rendőrségnek és a csendőrségnek a közbiztonságot ebben az időben is fenn kellett tartani. Ez német érdek is volt, ezért a németek a közbiztonsági teendőket nem gátolták. Így került sor a feladat végrehajtása érdekében honvédségi csapatok vezénylésére. A deportálásokkal szimpatizálók és elitélők között a határvonal nem a csendőrség mezsgyéjén húzódott. A testületen belül is voltak ugyanúgy, mint a magyar társadalom egészében, akik elleneztek a deportálást, és akadt néhány fő, aki egyet értett vele. A csendőrtisztek egy része tiltakozott is a testület törvénytelen alkalmazása ellen. Ezt azonban a németeket kiszolgáló többség figyelmen kívül hagyta, illetve egyeseket letartóztatott, a tettelegesen ellenállókat pedig elhurcolták. Ezzel a bimbózó ellenállást letörték.

A magyar zsidóság elhurcolása nyomán visszamaradt vagyon felett huzakodás kezdődött. A javát az SS már lefölte ugyan, maradtak azonban épületek, berendezési tárgyak. Ezeket az államkincstár számára kellett bevételezni. Néhányan a csendőrség soraiból is igyekeztek ezen javak birtokába jutni. A többség azonban elítélte és megvetette az ilyen jellegű kezdeményezéseiket, mint ahogyan a deportálás kivitelezésében is vonakodva vett részt.²⁶

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálatai az alapfeladat eredményes végrehajtását, a közbiztonság megvalósítását célozták meg még akkor is, ha a deportálás kapcsán a szervezetet antihumánus tettek megvalósítására is felhasználták. A közbiztonsági teendők eredményes kivitelezéséhez szükség volt arra, hogy a csendőrségi objektumokban is folyamatosan rend és fegyelem uralkodjék. Ennek érdeké-

ben minden csendőrségi objektumban *belsőszolgálatot* szerveztek, amely az objektum belső rendjéért, a ki- és beléptetésért, illetve a híradó eszközök kezeléséért volt felelős.²⁷

A Magyar Királyi Csendőrség közbiztonsági szolgálatának teljesítése során *kapcsolatba került a választások lebonyolításával* is. A dualizmus időszakában az ország lakosságának még csak elenyésző része rendelkezett választási joggal. A nők nem szavazhattak. A férfiak esetében pedig vagyoni és szellemi cenzushoz kötötték az ország törvényei a választásokat. A dualizmus kezdetén a helyzet összhangban állt az európai gyakorlattal, a XIX. század során azonban Európa e téren sokat fejlődött, amelytől elmaradt a Magyar Királyság. A két világháború között a választók köre bővült ugyan, de a választások rendjében még akkor is voltak fellelhetők archaikus elemek. A dualizmus időszakában a választók vendégül látásával is igyekeztek a jelöltek megnyerni maguknak a voksok többségét. A választásra összegyűltek egy bizonyos idő után illuminált állapotba kerültek, és az ellenfelek táborai között előbb–utóbb verekedés tört ki. Ennek megakadályozása céljából a csendőrök az ellenfelek táborait külön-külön körülzárták, az egyikből a másikba való átjutást megakadályozták. A vesztes fél a helyzetre hivatkozva általában csendőrterroret emlegetett, illetve a választások eredményét kérdőjelezte meg. Elképzelhető, hogy előfordult, – bár ma már aligha bizonyítható – hogy a közigazgatás kérésére a csendőri erők a blokádot a szavazóurnák térségére is kiterjesztették a mindenkori ellenzék szavazói számára, ez azonban nem lehetett általános, és nem bizonyítható. A két világháború között az ellenzéki sajtó elsősorban a választásokhoz kapcsolódó rendezvények elleni fellépéssel hozta összefüggésbe a szervezetet. Ezen rendezvényeket azonban nem a csendőrség engedélyezte, hanem a területileg illetékes közigazgatás vezetője. A csendőrség csupán a közigazgatási határozatnak volt köteles érvényt szerezni. Ez gyakorlatban azt jelentette, hogy a betiltott gyűléseket a csendőrség kötelessége volt feloszlítani.²⁸

A csendőrség szolgálatának egyik sajnálatos eseményét képezi a *délvidéki vérengzés*. Délvidéken folyamatos partizán-tevékenység volt tapasztalható, amely ugyan elsősorban a mezőgazdasági termények pusztítására irányult, azonban esetenként csendőröket, rendőröket is megtámadtak. A határőrizeti szervek a folyamórség közreműködésével őrizték a vízi határszakaszt, nem sikerült azonban megakadályozniuk a túlóldalról beszivárgó partizánok magyar területre jutását. A partizánok 1942 januárjában Zsablya térségében csapdába csaltak egy csendőr osztagot. Ez vált a tisztogató akció ürügyévé. A terület katonai parancsnoka *FEKETEHALMY-CZEYDNER Ferenc altábornagy* által felvetett tisztogató akcióval *KERESZTES-FISCHER Ferenc belügyminiszter* és *SZOMBATHELYI Ferenc a honvédség vezérkari főnöke* is egyet értett. A kezdetben törvényes keretek között folyó akció azonban nem hozott jelentős sikereket. A szabadságon lévő *FEKETEHALMY-CZEYDNER Ferenc altábornagy* helyett *GRASSY József vezérőrnagy* és *DEÁK László ezredes* intézkedtek. A szabadságáról visszaérkező *FEKETEHALMY-CZEYDNER* elégedetlenségének adott hangot az akció sikereit illetően. Ekkor lépett *GRASSY* és *ZÖLD Márton csendőrszázados*, akik összefogva *KOROMPAY Gusztáv főhajónaggyal*, a személyazonosságukat nem kellően igazoló, illetve gyanús személyeket beosztottaikkal likvidáltatták. A vérengzés azonban kitudódott. Az ellenzék vizsgálatot követelt, amelynek eredményeként kiderült, hogy 3309 személyt öltek meg. A vizsgálat fényében más értelmet kapott *FEKETEHALMY-CZEYDNERNEK* az akcióról írott jelentése is. A vizsgálat eredményeként 3 honvédet és 12 csendőrtisztet hadbírószám elé állítottak. A honvédség vezetése igyekezett minden felelősséget a csendőrségre hárítani. A főbűnösöknek azonban – minden bizonnyal német segédlettel – sikerült a Német Birodalomba szökniük, ahonnan Magyarország német megszállását követően SS tisztként tértek vissza. A többi bűnöst közben itthon elítélték 5–15 év közötti börtönbüntetésre. A megszállás után német nyomásra azonban amnesztiában részesültek. Felelőségre vonásukra 1945 után került sor. Az akció – melyben a honvédség és a csendőrség helyi erői közösen vettek részt – értelmetlen, antihumanista, és a térség nemzetiségeinek kapcsolata tekintetében káros volt. A térségben állomásozó honvéd és csendőr erők elenyésző hányada vett ugyan részt a törvénytelenésekben, – amely nem maradt megtorlatlanul – mégis folt esett mindkét testület becsületén.²⁹

A csendőrség számára bizonyos tevékenységek végzése tiltott volt. Nyilvánvalóan olyan cselekmények kerültek a tiltó listára, amelyekre vonatkozóan a közigazgatás részéről történtek ugyan kezdeményezések, de azok teljesítése ellentétben állt a csendőrség tevékenységét szabályozó jogszabályok tartalmával és szellemiségével. Tiltott szolgálatok voltak: a magántermészetű, vagy személyes igénybevétel; közönséges testi munkára való igénybevétel (kivéve a kiképzés, laktanyarend, vagy a belső gazdálkodás érdekében végzett tevékenység); betegek, vagy elmebetegek kísérése; polgári hatóságoknak teljesítendő irodai, küldönc szolgálat; társadalombiztosítási bejelentési ügyek ellenőrzése; letartóztatási intézetben foglyok őrzése; film- és színházi előadásokon, valamint táncmulatságokon ügyeleti szolgálat teljesítése; politikai gyűlések ellenőrzése, vám- és egyedárusági, vagy jövedéki törvényekbe

ütöző cselekmények nyomozása; gyepmesterek kísérése és munkások felügyelete, valamint kéjnk orvosai vizsgálatra előállítás; gyűjtés és árusítás, valamint nyomtatványok terjesztése, illetve abban közreműködés.³⁰

Összességében: a csendőrség valósította meg a polgári fejlődés viszonyai között a közrendet vidéken. Felszámolta a betyárvilágot, és az európai elvárásoknak megfelelő közbiztonságot hozott létre, majd tartott fenn. A kezdeti éveket és a háborús időszakot leszámítva, 90 % körüli bűnügyi felderítettséggel működött.

Jegyzetek:

- ¹ SZUT-1881
- ² SZUT-1887: 5–27. p.
- ³ SZUT-1896: 9–37. p.
- ⁴ NÉMETHY: 107–115. p.
- ⁵ REKTOR: 552. p.
- ⁶ 1882/X. tc. ; KAISER: 175. p.
- ⁷ PARÁDI: *A Határszéli csendőrség 1891-1914.* 91 p.
- ⁸ SZAKÁLY: 24–36. p.
- ⁹ KÖVENDY
- ¹⁰ SZUT-1903: 12–18. p.
- ¹¹ 71 464/1930. BM. r.
- ¹² HOLLÓS: 151–202. p.
- ¹³ 250 000/1929. BM. r.
- ¹⁴ REKTOR: op. cit. 180. p.
- ¹⁵ Loc. cit. 181–188. p.
- ¹⁶ Loc. cit. 274–275. p.
- ¹⁷ Loc. cit. 436–437. p.
- ¹⁸ Loc. cit. 187–188. p.
- ¹⁹ KÖVENDY: op. cit. 5. p.
- ²⁰ SZUT-1941: 92–93. p.
- ²¹ KAISER: op. cit. 60. p.
- ²² REKTOR: op. cit. 200–202. p.
- ²³ 194/1918. BM. r. ; 91 383/1919. BM. r.
- ²⁴ BORBÉLY – KAPY: 180-187. p.
- ²⁵ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 14–17. p.
- ²⁶ KAISER: op. cit. 63–68. p.
- ²⁷ Vö. 20. jegyzettel. 32–34. p.
- ²⁸ KAISER: op. cit. 63–68. p.
- ²⁹ Loc. cit. 134–136. p.
- ³⁰ REKTOR: op. cit. 456–457. p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

BORBÉLY – KAPY	— BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: <i>60 éves a magyar rendőrség.</i> Budapest, 1941, Halász irodalmi és könyvkiadó.
HOLLÓS	— HOLLÓS Ervin: <i>Rendőrség Csendőrség VKF-2.</i> Budapest, 1971, Kossuth.
KAISER	— KAISER: <i>A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között.</i> Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, /Pannon Könyvek/
KÖVENDY	— KÖVENDY Károly: <i>A Magyar Királyi Csendőrség. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.</i> Torontó, 1973, Sovergin.
NÉMETHY	— NÉMETHY Ferenc: <i>A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.</i> I. köt. <i>A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre jogai, szolgálatai teendői és eljárása.</i> II. köt. <i>A Magyar Királyi Csendőrség viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.</i> Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Részvénytársaság /Közigazgatási Könyvtár/
PARÁDI: <i>A Határszéli csendőrség 1891-1914.</i>	— PARÁDI József: <i>A Határszéli csendőrség 1891-1914.</i> Budapest, 1984, Határőrség.
REKTOR	— REKTOR Béla: <i>A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.</i> Cleveland, Ohio, USA., 1980, Árpád Könyvkiadó.
SZAKÁLY	— SZAKÁLY Sándor: <i>A magyar tabori csendőrség.</i> Budapest, 1990, Zrínyi Katonai Kiadó.

KÉZIRATOK

PARÁDI: <i>A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.</i>	— PARÁDI József: <i>A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.</i> Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE. BTK.) Budapest, 1984.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881	— <i>Utastítás a Magyar királyi Csendőrség számára.</i> Budapest, 1881, s. n.
SZUT-1887	— <i>Szervezeti és Szolgálati Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.</i> Budapest,

- 1887, s. n.
 SZUT-1896 — Általános szolgálati határozványok a m. kir. csendőrök számára. Budapest, 1896., s. n.
 SZUT-1903 — Utasítás a Magyar Királyi csendőr járásőrmesterségek számára. Budapest, 1903, s. n.
 SZUT-1941 — Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1941, s. n.

JOGSZABÁLYOK

- 1882/X. tc. — 1882/X. tc. a Magyar Királyi Csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
 194/1918. BM. r. — 194/1918. BM. r. az internálásokról.
 91 383/1919. BM. r. — 91 383/1919. BM. r. az internálásokról.
 250 000/1929. BM. r. — 250 000/1929. BM. r. a közlekedési csendőrségről.
 71 464/1930. BM. r. — 71 464/1930. BM. r. a csendőrségi nyomozó szolgálatról.

Melléletek jegyzéke

I. sz. melléklet

A magyar királyi csendőrség 1898-ban teljesített szolgálatai 99

I. sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1898-ban teljesített szolgálatai

A Különbféle szolgálatok megnevezése	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összesen
	számú csendőrkörzetben						
Rendes szolgálat	29 779	19 946	23 067	20 100	19 300	25 150	137 342
Ellenőrző szolgálat	15 494	11 098	10 883	12 259	10 144	12 927	72 805
Nyomozó szolgálat	3 319	4 566	6 828	4 704	4 989	5 697	30 103
Helyi járőrszolgálat	8 957	7 118	6 608	8 802	10 572	8 769	50 826
Úti járőrszolgálat	5 092	3 145	5 137	5 341	2 602	4 546	25 863
Találkozási járőrszolgálat	462	344	332	254	763	365	2 520
Letartóztatás felszólítás folytán	1 637	296	211	1 173	1 430	149	4 896
Segély-szolgálat	2 271	1 675	1 369	2 471	1 463	1 210	10 459
Rabkiséret és őrizet	2 551	1 269	1 952	2 535	2 303	2 411	12 981
Elővezetés	1 255	273	549	815	2 696	435	6 023
Egyéb felszólított szolgálat	3 165	2 803	3 748	6 040	6 924	4 147	26 827
Éjjeli őrök ellenőrzése	38 842	32 465	27 439	49 630	31 827	50 684	230 887
Vasúti és hajó-ügyelet	3 569	5 343	4 954	4 151	8 287	11 213	37 517
Vásár- és bucsúügyelet	2 020	2 002	2 117	2 434	1 986	3 999	14 558
Nemzetközi indóház- és belső állomási ügyelet	526						526
Folyamátelési ügyelet		513	85	70	58	531	1 257
Fürdőhelyi ügyelet	571	577	561	1 054	1 303	1 550	5 616
Határszéli ügyelet	1 093	179			22	78	1 372
Határszéli őrházszolgálat	1 019	241	9				1 269
Postafedezet	111	405	61	152	514	64	1 307
Személyfedezet	24	3	1	30	26		84
Hullafedezet	40	7	7	13	16		83
Bánya ügyelet		152		596			748
Gödöllői királyi lak. körüli ügyelet			365				365
Vasgyár ügyelet				388			388
Mindösszesen	121 757	94 420	96 283	123 012	107 225	133 925	676 622

Forrás: PARÁDI József: A határszéli csendőrség (1891-1914). Budapest, 1984, Határország. 6. sz. táblázat